ڕۆژئاوا تا ئێستاش لە تاڵیبان تێناگـات!… کارتەرماڵکاسـیان.. وەرگێڕانی: حەسەن ڕازانی

(چۆنیەتی مامەڵە کردن لە گەڵ ڕژێمی تازەی ئەفغانستان)

تاڵیبان وا بۆ زیاتر لە نیوساڵ دەچێت لە سەرحوکمن لە ئەفغانستان. ئەمریکـاو هاوپەیمانەکـانیشی لە پێنـاو گ□یشتـن بە سیاسـەتیکی گونجاوو مەحکەم تێکۆشاوون بۆ وەڵامدانەوە بەو بارودۆخە. سەرۆک و بەرپرسەکانی ڕۆژئاوا بە شێوەیەکی گشتی پێیان باشە کە تاڵیبان حکومەتێکی گشتگیر پێک بھێنێت و ڕێز لە مافەکانی ژنان بگرێت و هیچیترتەنـگ بە ئەنـدامانی سـەر بە حکـومەتی پێشـووی ئەفغانسـتان ه□ن□چنێت و هەروەها ئیدانەی تیرۆریزمی نێودەوڵەتیسش بکات. لە نێو ئەو قەیرانە ئابووری و مرۆییەی کە لە ئەفغانستان دا هەیە سیاسـەتمەدارانی نێـودەوڵەتی تـووشی گرفتێکـی گەورەو ترسـناک بوونەتەوە. ئەویش ئەوەیە یا ئەوەتە تاڵیبان وەک لایەنێکی تیرۆرو بێزراوی نێودەوڵەتی چاوی لێبکرێت و لێرەشەوە دەبێ هەموو هاوکاری و کۆمەکێکی نێودەوڵەتی لێ ببڕن، یا ئەوەتە هاوکاری و یارمەتی نێودەوڵەتی پێبدەن و لێگەڕێن ئەو سیستەم و ڕژێمە بەو شیوەیەی کە خۆی دەیەوێت دەوام بکات.

گرفتی جەدەلی سیاسی کە جیگەی سەرسوڕمانیشە ئەوەیە کە بۆچی جیهان زۆرکەم دەزانێت دەربارەی ڕژێمی تازەی تاڵیبان. نیازەکانی تاڵیبان و بەرژەوەندیەکانیان و هەروەها پێکهاتەی درووستکردنی بڕیاریشیان لە لای جیهان لێڵ و تەمومژاوییە. مەولەوی هەیبەتواللە ئاخونزادە، ڕابەری ئێستای تاڵیبان، چەندین ساڵە نە لەسەر تەلەفزیۆن بینراوەو نە وێنەیەکیشی گیراوە؛ ئەندامەکانی تری ڕابەرایەتی تاڵیبانیش لە وینەی مەلا موحەمەد حەسەن ومەلا عەبدولغەنی برادر و سیڕاجەدین هەقانی یا ئەوەتە هەر نەبینـراوون یـان زۆر بەکەمـی بینـراوون. کتیبەکەی بێتی دام کە لەو زووانەدا بڵاویکردەوە بە ناوی (گەڕان بەدوای دوژمندا: مەلا عومەرو هەروەها تاڵیبانی نەزانراو)، ئەو کتێبە باشترین ڕێنوماییە و یارمەتیدەری باشیشە بۆ تێگ□یشتن لە تاڵیبان. ل□کۆ□ینەوەیەکی پڕ لەوردەکارییە کە نووسەر چەندین ساڵی پێوە خەریک بـووە کە ئەو وەک ڕۆژنامەوانیکی بنکۆڵیکار بەدوای تاڵیبانـدا گەڕاوە. ئەو کتێبە زۆرێک لە کاروبـاری نـاوخۆیی ئەو گـرووپە دەردەخـات و نیشـانی دەدا کە بە ڕاسـتی ڕۆژئـاوا زۆرکەم

دەزانێت کە ئەو جوڵانەوەیە چۆن کاردەکات. ئەو کتێبە زۆرترو وردترنیشاندەدا لەوەی کە تاکو ئێستا لە لایەن ڕۆژئاواوە بە شێوەیکی گشتی دەربارەی تاڵیبان زانراوە. بەتی دام پێشنیاردەکا کە ڕۆژئاوا نە دەبێ بەتەواوی تاڵیبان وەلانێ و گوێی پێنەداو نە دەشبێ چاوەڕێی ئەوە لە تاڵیبان بکەن کە ملکەچی فەرمان و داواکاریەکانی نێودەوڵەتی دەبێ. لە جیاتی ئەوە دەبێ سیاسەتمەدارانی ڕۆژئاوا بە سیاسەتێکی کراوەترو بە چاوێکی تیژترەوە مامەڵە لەگەڵ تاڵیباندا بکەن. دەبێ خۆیان لادەن لە سەپاندنی سزای زۆر قورس بەسەر تاڵیبانداو هەوڵی زیاتریش بدەن بۆ تێگەیشتن لە تاڵیبان و بزانن لە چ شوێنێکدا دەتوانن لەگەڵ تاڵیباندا کار بەیەکەوە بکەن. وە لە کۆتایشا دەبێ ڕۆژئاوا خۆی بەدووربگرێت لە وەی تاڵیبان بکاتە دوژمن کە پێویست بەمە ناکات و ناشبێت خەرجی زۆر بە فیڕۆ بدەن لە پێناوی ئەوەی کە وا لە تاڵیبان بکەن تەنازولات بکات بۆیان، چونکە ئەمە شتێکە قەت ڕوو نادات. بۆیە پەیڕەوی کردن لە سیاسەت و بەرنامەیەکی لەو شێوەیە لەوانەیە بتوانن و نەهێڵن کە ئەو وڵاتە لەوە زیاتر بکەوێتە ناو قەیران وکارەساتی مرۆییەوە.

پڕکردنەوەی بۆشاییەکان

بەتی دام، لە سەرەتای ساڵی ٢٠٠وە لێکۆڵینەوەی لەسەر ئەفغانستان کردووەو لە ساڵی(٢٠١٢)شەوە دەستی بە نووسینی کتێبێک کرد دەربارەی مەلا موحەمەد عومەر بە ناوی : ڕابەرە یەک چاوەکەی یەکەم ڕژێمی تاڵیبان. کە ئەو ڕژێمەش میوانداری لە ئوسامە بن لادن کردو حوکمی ئەفغانستانیشی کرد لە ساڵی ١٩٩٦ وە هەتا ساڵی ٢٠٠١ کە لە لایەن ئەمریکاوە وەلانرا. لە دوای وەلانرانی ڕژێمی تاڵیبان، مەلا عومەر زۆر بە دەگمەن دەبینراو هەتا وای لەهاتبوو وەک کەسایەتیەکی ڕوحانی و نادیار باسی لەوە دەکرا. هەوڵی بەتی دام بۆ شوێنپێ هەڵگرتنی ڕابەرێکی زیرەک و لێزانی تاڵیبان وای لەو ژنە کرد کە چەندین ساڵ تەرخان بکات لە سەرتاسەری ئەفغانستان بە گەڕان بە دوای دوژمندا. بۆچوونی زاڵ و ژیرانەش ئەوەبوو کە هەر لە دوای هێرشەکانی ١١ی سێپتەمبەرەوە، مەلا عومەر لە پاکستانەوە ڕابەرایەتی تاڵیبانی دەکرد. بەڵام بەتی دام، بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەرانە دوای چەندین ساڵ لە بەدواداچوون لەوبارەوە، چەندین بەڵگەی زۆر باش دەردەخا کە مەلا عومەر هەر لە نێو ئەفغانستانەوەو لە شوێنێکی زۆر نزیکیش لە بارەگاو بنکەی هێزەکانی ئەمریکاوە هەتا ڕۆژی مردنەکەی لە ساڵی ٢٠١٣ئەو کارەی ئەنجام داوە. مەلا عومەر توانیویەتی خۆی بەدوور بگرێت لە خۆ دەرخستن و لە ناو خانووی قوڕو سادەدا ژیاوە. پەیوەندیەکانیشی لەگەڵ دەوروبەریدا بەشێوەی کاسێتی تۆمارکراوو نامەی دەستخەت ئەنجام داوون.

قەت نەتوانراوە بەباشی مەلا عومەر بناسرێت. ئەو هەمیشە لە ناو کتێب و ڕاگەیاندنەوە وێناکراوە، بە تایبەتی لە دەستپێکی ساڵەکانی جەنگەوە، ئەو وەک کەسێکی تونڕەو کە شوێنی قاعیدەی کردەوە ناسرا. بەڵام بێتی دام پێی وایە کە سیاسەتمەدارانی ڕۆژئاوا و ڕاگەیاندنەکان بەلایەن نین لە بەرامبەر مەلا عومەرو تاڵیبان دا. جا لەبەرئەوەی شتیکی زۆرکەم دەربارەیان دەزانن کەواتە هەڵسەنگاندنیان بۆ مەلا عومەرو تاڵیبان هەروەها پەیوەندی ئەو دوولایە بە تیرۆرەوە ئاڵۆزو ناڕوون دەبێت. بێتی دام دەڵێ: “بەداخەوە ڕاگەیاندنی سەرەکی و باوهەمیشە باسی لە بوونی دوژمنیک دەکردو بەمەش درێژەیان بە جەنگ دەدا.” ئەوەی کە تێبینی کراوە ئەوەیە کە زۆر کەم زانیاری جێ باوەڕو متمانە زانراوە لە دوای ئەوەی کە مەلا عومەر قەندەهاری بەجێهێشت لە کۆتایی ساڵی ٢٠٠١. مەلاعومەرو بن لادن ئاماجی سەرەکی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی بوون، بەڵام ئەو دوو زاتە هەر وەک ئەوەی وابوو کە لەسەر ڕووی زەویە نەمابن. لە ڕاستیدا کاتێک کە مەلاعومەر لە ساڵی ٢٠١٣ دا مرد کەس لەدەرەوەی بازنەیەکی بچووکی دەوروبەری خۆی نەیدەزانی کە مەلا عومەر مردووەو هیچیشیان دەربارەی مەلاعومەرنەدەزانی. هەروەها زیاتر لە دو ساڵیشی خایاند هەتا زانیاری لەوبارەوە دزەی کردو جیهان پێیزانی کە مەلا عومەرمردووە.

بێتی دام پێی وایە کە تا ڕادەیەکی زۆر خەراپ لە تاڵیبان گەییشتوون. هەروەها نووسەر گەڕانەوەکەی خۆی وەک ڕاستکردنەوەیەک بۆ ئەو قسەو قسەڵۆکانە دەبینێت کە دەگوتران گوایە تاڵیبان بە توندوتیژی و سەرکوت ناسراوەو مۆسیقاو گۆرانیشی قەدەغە کردووەو دەزگای سەرکوت و سزادانی هەیە و چالاکی ژنانیشی قەدەغە کردووە. لە ڕێگەی چەندین چاوپێکەوتنەوە کە بێتی دام لەگەڵ خەڵکی ژێر حوکمی تاڵیباندا کردوویەتی دەڵێ: “قەت ژیان ئەوەندە ڕێک و باش نەبووە وەک کە لە ژێرسایەی تاڵیباندا دەگوزەرێت.” بە درێژایی ساڵەکانی ١٩٩٠ و بەرەو ژوور خەڵک بە تەواوی گوێی لە گۆرانی و مۆسیقای کەلتووری گرتووەو شیعر خوێندراوەتەوەو وەرزشیان کردووە. بەڵام ژنان بە شێوەیەکی گشتی لە ماڵدا ماونەتەوەو هەندیک لە کچانیش توانیویانە بچنە خوێندنگا و قۆناخی سەرەتایی. هەروەها بێتی دام دەڵێ : “بەڵگەی زۆر کەم هەیە کە گوایە تاڵیبان هەموو ڕۆژانی هەینی سزای بەشێوەی بەردباران جێبەجێکردووە لە شارەکانی وەک کابوڵ و قەندەهار و بە زۆری زۆرداریش خەڵکیان پەلکێش کردووە بۆ ئەوەی لە مەڕاسیمی سزادانەکە ئامادەبن و سەیر بکەن.”

بە بەڵگەوە نووسەر دەڵێت ئەوجوڵانەوەیە پاڵپشتیەکی زۆرتری هەیە لەوەی کە بەشێوەیەکی گشتی ناسراوە، بە تایبەتی لە ناوچە دوورە

دەست و لادێکاندا. بۆ نموونە دانیشتوانی قەندەهارزۆر پێیان خۆشبووکە تاڵیبان لەساڵی ١٩٩٤ بازرگانانی شەڕو ئاشووبی نەهێشت کە باج و سەرانەیەکی زۆریان دەخستە سەر هاوڵاتیان و هەراسانیان دەکردن. هەروەها تاڵیبان جۆرێک لە دڵنیایی و جێگیری و ئەمانەتی بە خەڵک دابین کرد. بۆیە بە خەڵکێک کە لە کۆمەڵگایەکی تەقلیدی وەک و ئەفغانستاندا بژیت، ڕێساو یاساکانی تاڵیبانیان بەلاوە شتێکی سەیرنابێت. هەتا دانیستوانی کابوڵیش زۆر پێیان خۆش بوو کە لە ساڵی ١٩٩٦ تاڵیبان هاتە ناو شارەکەوەو کۆتایی بەو بێ سەروبەرییە هێنا. هەروەها یاساو ڕێسای پەیوەند بە ژیانی رۆژانەی خەڵکیان چەسپاند، بە تایبەتی لە پەیوەند بە ژیانی ئافرەتانەوە کە بۆی هەیە سەخت بووبێت. لە هەندێک شوێنان خەڵک زۆر خۆشحاڵبوون بەوەی کە خۆراک و پێویستیەکانی ژیان هەرزانبوون و فڕۆکەخانەکانیش بەڕووی هاوڵاتیاندا کرانەوە.
لێرەدا نووسەربو لێکۆڵینەوەیەی خۆی بابەتی هاوکاریی تاڵیبان بە قاعیدە، کە بەلای ئەمریکاو جیهانیشەوە خاڵێکی گرنگە، ئاڵۆزدەکات. ئەو نیشانی دەدا کە پەیوەندییەکانی نێوان مەلاعومەرو قاعیدە ناڕۆشن و لێڵ بوون. دەڵێ هەرچەندە مەلاعومەر ڕێگای بە بن لادن دا کە لە ئەفغانستاندا بمێنێتەوە بەڵام لەگەڵ بن لادن نەبوو دەربارەی تێرۆریزمی نێودەوڵەتی و هەروەها هەوڵیشی لەگەڵ بن لادن داوە کە بە میدیاکان لەدوان و قسەنەکا. کوڕەکەی بن لادن لە دوایدا بە بەتی دامی گوتووە کە " پەیوەندییەکان باش نەبوون. مەلا عومەر نەیویستووە هیچ شتێک لەگەڵ باوکم بکات بەڵام نەشیتوانیوە بەتەواوی گوێی پێنەدات، بە تایبەتی ئەو کاتەی کە بەشێوەیەکی زۆرچڕهێرشی کرایە سەر لەدەرەوەڕا".
بەتی دام دەیسەلمێنێت کە بە شێوەیەکی بەرفراوان خەراپ لە تاڵیبان گەیشتوون!
بەتی، دەیسەلمێنێت کە ئەمریکا بە شێوەیەکی خەراپ مامەڵەی لەگەڵ ئەو بابەتە ئاڵۆزە کردووە. هەوڵەکانی واشنتۆن لە نەوەتەکاندا بە شێوەیەکی دیار بە پەراوێزخستنی تاڵیبان پێچەوانەی ویستی ئەمریکای لێکەوتەوە. ئەو مامەڵە خەراپەی ئەمریکا لە گەڵ تاڵیبان بووە هۆی پەکخستنی ئاڵوگۆڕی لێکتێگەیشتن و زیادبوونی لایەنداری و ڕێگری لە چارەسەری مامناوەندی و نێوەندگیری بە تایبەتی کە دەهاتە سەر بابەتی قاعیدە. کردەوە سەربازیەکانی ئەمریکا بە ناچارکردنی تاڵیبان تا واز لە وەخۆگرتنی بن لادن بهێنێت زیاتر مەلا عومەری بەرەو عینادی و شێلگیری برد تا بە هیچ شێوەیەک واز لە بن لادن نەهێنێت و دادەشی بدات. هەر بە نموونە مەلا عومەر توڕەتر بوو کاتێک کە ئەمریکا لە بنکەو کامپەکانی قاعیدەی دا لە بەشی

رۆژهەڵاتی ئەفغانستان لە ساڵی ١٩٩٨ لە تۆڵەی بۆمبارانکردنی سەفارەتەکانی ئەمریکا لە کینیاو تانزانیا لا لایەن قاعیدەوە. لەو بارەوە مەلا عومەر وتی:" ئەگەر هەموو جیهان دژایەتیمان بکات سەرباری دڵنیایەکانمان و هەر بەردەوام بن لەسەر داواکردنی بن لادن لە ئێمە ئەوا ئێمە قەت بن لادن تەسلیم ناکەینەوە پێیان. لە جیاتی ئەمە ئێمە بەرەنگاری لە بن لادن دەکەین تا دوا دڵۆپە خوینی خۆمان." هەرلە دوای ئەوە بە ماوەیەکی کورت مەلا عومەر ئاگاداری تۆم ماڵینۆفسکی دیپلۆماتکاری ئەمریکای کردەوە کە ئەو هێرشە سەربازیانە تەنها دەبنە هۆی یەکگرتوویی زیاتر لە نێوان موسڵماناندا و هەروەها دوژمنایەتی کردنی ئەمریکا بەرفراوانترو زیاتر دەبێت. بە پێی وتەکانی یەکێک لە هاوکارەکانی ماڵینۆفسکی دەڵێت:" ئەو ٦٠ ساروخەی کە ئەمریکا هاویشتی ڕیک تاڵیبان و مەلا عومەری خستە ناو باوەشی بن لادنەوە."

لە گەڵ ئەوەشدا بێتی دام دەیەوێت کە هیوا بڕاو نەبین چونکە لەوانەیە بزووتنەوەی تاڵیبان ڕازی ببێت هەندێک تەنازولات بکات بۆ ڕۆژئاوا لە بەرامبەر جۆرێک لە هاوبەشی ئەو بزووتنەوەیە لەگەڵیاندا. هەروەک بێتی دام تێبینی کردووە کە با بەتی سەرەکی لای ئەو بزووتنەوەیە بریتیە لە عەقیدەوئایینەکەیان وە بە هەر نرخێک بێت بتوانن نێوبانگی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی بەدەست بێنن. دوای ئەوەی کە تاڵیبان لە ساڵی ٢٠٠١ هەردووک پەیکەری بودای لە نزیک شاری بامیان لە ناو جەرگەی ئەفغانستان ڕوخاندن و بەو هۆیەشەوە بزووتنەوەی تاڵیبان کەوتە بەر ڕەخنەو گلەیی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی ، مەلا عومەر قسەیەکی گرنگ و بەناوبانگی کرد کە وتی:" من پەیوەندیەکانمان لەگەڵ ڕۆژئاوادا بەلاوە گرنگ نیە". هەروەها وتی: " کاری من ئەوەیە کە یاساکانی ئیسلام بچەسپێنم، لەوە نە کەمترو نە زۆرترە. " لەوەش واوەتر مەلا عومەر ڕازی نەبوو کە واز لە بن لادن بهێنێت و بیداتە دەست ئەمریکا. چونکە “دەترسا کە دوژمن ل□ بەرێکی دەربێنن و وەک موسڵمانی ناڕاست ناوزەدی بکەن ئەگەر بن لادن وەک دیارییەکی گەورە بدەینە دەست ئەمریکا." هەتا کار گ□یشتە ئەوەی کە مەلا عومەر پەنای بۆ خەوبینین دەبرد کە لە خەویدا ڕێنمایی بکرێت کە جی بکات؟. کە ئەمەش داب و نەریتێکی کۆنە لە نێو کەسانی دینیدا لە ئەفغانستان. بۆ سیاسەتمەدارەکان زۆر بە سوودە ئەگەر بە وردی سەیری ئەو نموونەیە بکەن : ڕابەری ئێستای تاڵیبان، هەیبەتولّلا، وا دەردەکەوێت کە دەیەوێت وەک و مەلا عومەر بێت. هەیبەتولّلاش هەر بە هەمان شێوە لە قەندەهار دەمێنێتەوە، لە کامێڕاو میدیا دوور دەکەوێتەوە، هەروەک مەلا عومەر ئەویش هەمان تێڕوانینی هەیە بۆ ئیسلام و تەفسیری ئیسلام، هەمان دیدو بۆچوونی

هەیە لە بەرامبەر شەریعەتی ئیسلامی کە دەبێ ببێتە دەستووری دەسەڵات و حوکمڕانی. ئەو کتێبەی بەتی دام وەک وەبیرهێنانەوەیەک وایە بۆ ئەمریکاو ڕۆژئاوا کە خۆ تەرخانکردنی بزووتنەوەی تاڵیبان بۆ ئیسلام ڕاستەو نەگۆڕە، ئەوان بە ڕاستی دەیانەوێت خزمەتی وڵاتی خۆیان بکەن، جا بە هەر نرخێک بۆیان بچێتەسەر، چونکە بەلای ئەوانەوە لە هەموو شتێکی تر گرنگترە.

بەهێزی و تۆکمەیی عەقیدەی ئاینیی تاڵیبان بە تەنیا لە پەیوەندیان لە گەڵ ئەمریکادا دەرناکەوێت بەڵکو لەگەڵ پاڵپشتە سەرەکییەکەشیان کە پاکستانە دیارە. بەتی دام دەری دەخات کە پەیوەندییەکانی تاڵیبان لەگەل دراوسێکەی ئەفغانستان زۆر جاران جێی گومان و لە ژێر پرسیاردابووە. سەرباری ئەوەی کە تاڵیبان ڕازیبوون بە وەرگرتنی هاوکاری و کۆمەک لە پاکستان، بەڵام ناڕازیشن بەو مامەڵەیەی کە پاکستان لەگەڵ ئەفغانستاندا دەیکات هەروەک کە ئەفغانستان پارێزگایەک بێت لە پاکستان. هەروەها تاڵیبان دەست تێوەردانی دەرەکی بە باش نازانێت لە کێشەی ئەفغانستاندا. خاڵێکی گرنگ ئەوەیە کە دەبێ هەموو کەس بیزانێت ئەوەیە کە تاڵیبان لە ناوجەرگەی ئەفغانساتندا سەری هەڵداوە. بەتی دام قسەیەکی مەلا عومەر دەگێڕێتەوە کە بە سەرۆکی حیزبێکی پاکستانی گوتووەو وەراویەتی پێی بڵێ و ئامۆژگاری کردووە ئەوەیە :" ئێوە بەڕاستی پێمان بڵێن چی دەکەن لێرە؟ ئێوە پێویستە جەخت لە پاکستان بکەنەوەو لە پێشدا لەوە دەوڵەتێکی ئیسلامی دابمەزرێنن."

بەشێکی تری کتێبەکەی بەتی دام

توێژینەوەکەی بەتی دام هاوکاری سیاسەتمەداران دەکات کە ڕێگایەکی تازە لە گەڵ تاڵیباندا بگرنە بەر. چونکە ئەگەر بێت و ئەمریکا وەک بزووتنەوەیکی توندڕەوی تێرۆریست و بێزراوی نێودەوڵەتی مامەڵە لەگەڵ تاڵیباندا بکات، بۆی هەیە کە پاڵپشتی تێرۆریستی و توندڕەوەکانی جیهان زیاتر بۆ لای ئەو بزووتنەوەیە پەیدا بکات کە ئەوەش ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی لە هەمووشت زیاتر لێی دەترسن. ڕێگای تەقلیدی ئەمریکا بۆ شەڕ لە گەڵ تێرۆریستەکان و لەدانیان لە ناو خاکی ئەفغانستان دا پەرچەکرداری زۆرخەراپترو زیانبەخشتری لێدەکەوێتەوە بۆ ئەمریکا کە زۆرتر دەبێ لەوەی کە زۆریک لە سیاسەتمەدارانی ئەمریکا هەستیان پێکردووە. بۆ تایبەتی کاتێک کە خەڵکی سیڤیل دەکوژرێت، خەڵکی لەکاڵ و ناوەوی ئەفغانستان زۆرخەراپتر دەبنە دوژمنی ئەمریکا. ئەگەر ئەو جۆرە لێدانەی ئەمریکا بەردەوام بێت، ئەوا دەبێتە هۆی ئەوەی کە خەڵک لەدەوری تاڵیبان و گرووپە توندڕەوەکانی ترلە ناوچەکەدا کۆببنەوە. کەواتە بۆ ڕای بەتی دام ڕێبازێکی دیبلۆماسیانەی لەسەرخۆو بە پشوو

باشترین چارەیە لەگەڵ تاڵیبان کە تاوانباران و خەراپەکاران تەسلیم بکاتەوە.
بەپێی هەڵسەنگاندنەکەی بەتی دام ، مامەڵەی دیبلۆماسیانە لەگەڵ ڕێکراوی تاڵیبان ڕێگایەکی ژیرانەیە و لەوانەشە بە پێی تێپەڕبوونی کات ئەو ڕژێمە کورسییەکی لە نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دابین بکرێت و یان هەتا بگاتە ئەوەی کە ئەمریکاش سەفارەتی خۆی لە ئەفغانستاندا بکاتەوە. ئیدارەی بایدن کارێکی ژیرانەی کرد کە ڕێگای بە بانکەکاندا کاری خۆیان بکەن لە ئەفغانستان و کۆمەڵگای نێودەوڵەتیش پارەکانی حکومەتی ئەفغانستانیان ئازادکرد و هاوکارییەکانیش بگەیەنن بە بێ ئەوەی ئەمریکا لە خۆی بترسێت. جا لە کاتێکدا کە ئیدارەی بایدن لەو دوایانەدا بڕیاری دا کە دەسەڵات بداتە کارو مامەڵەی بانکی بە خەڵکی ئەفغانستان، پێویستە واشتۆنیش بیر لە لابردنی گەمارۆ و سزای دارایی وبازرگانیش بکاتەوە بە تایبەتی لە گەڵ حکومەتی تاڵیبان. چونکە هەردووک حکومەتی تاڵیبان و ئەمریکاش سوودمەند دەبن لە ئەفغانستانێکی بێلایەن و سەربەخۆ. چونکە ئەمە دەبێتە هۆی کە هیچی تر ئەفغانستان نەبێتە شوێنێک بۆ پێشبڕکێی نێوان هێزە گەورەکان و دیسان هەڵگیرساندنەوەی شەڕی ناوخۆ لە ئەفغانستاندا.
مامەڵەکردن لە گەڵ تاڵیبان وەک گروپێکی توندڕەوی بێزراو لە وانەیە پشتیوانی گروپ و بزووتنەوەی تیرۆریستی تر بەدەست بێنی کە واشنتۆن لە هەمووشت زیاتر لەمەیان دەترسێت.
بەڵام ئەوانەی کە هیوایان بەوەیە کە تاڵیبان ڕازی ببێت بە داواکارییەکانی ڕۆژئاوا و حکومەتێکی گشتگیر دابمەزرێنێت و ڕێز لە مافی مرۆڤ بگرێت، لەوانەیە تاڵیبان تووشی بیهیوایان بکات.
لەوانەیە تاڵیبان مل بدا بە هەندێک شت بە نموونە ڕێگە بە هەندێک کچ بدات برۆن بۆ خوێندنگاو ڕێگا بە هەندێک ڕێکخراوی نا حکومی بدات بە مەبەستی گەیاندنی کۆمەکی مرۆیی و لە وانەشە [illegible] لێدانی ئاشکرای ناو بازار بووەستێنێ، بەڵام لەوە زیاترو بەرەو ژوورتر ئەگەر لە تاڵیبان چاوەڕێ بکرێت ڕاست دەرناچێت و بێ بنەمایە.
کاتێک کە ئەگەر نەتوانرا بزووتنەوەی تاڵیبان لەو ڕێبازەی خۆی یەک تۆز بهێنێتە خوارێ لە بەڕێوەبردنی حکومەت و کۆمەڵگادا ئیتر وەبەرهێنانی گەورە ی ئابووریش لەو وڵاتەدا بۆی هەیە نەتوانرێت ئەنجام بدرێت. بەڵام پێویستە هاوکاری و کۆمەکی مرۆیی ئەنجام بدرێن و نابێ لە گەڵ سیاسەت تێکەڵ بکرێن. دەبێ کۆمەک و هاوکاری بگەیەنرێت بە ئەفغانستان لە سەر بنچینەی پێویستییەکانی خەڵک و هەژاری و داماوی خەڵک نەک وەک پاداشت و چاکە بدرێت بە حکومەت لە بەرئەوەی حکومەت هەمانگی دەکات لەگەڵ ڕۆژئاوادا. بڕیارەکەی ئەم

دوایيانەی ئیدارەی بایدن بۆ تەرخانکردنی نیوەی ئەو پارە بلۆکراوەی حکوومەتی ئەفغانستان ڕاستەوخۆ بدرێت بە خەڵکی ئەفغانستان نەک لە ڕێگەی حکوومەتی تاڵیبانەوە، ڕووی لە سنووردارکردنی کارکردنی ئەمریکایە لەگەڵ تاڵیبان. دیسان ئاماژەیەکیشە کە هێزە گەورەکان زیاتر تاڵیبان و ئەمریکا لێک دووردەخەنەوە. ئەمریکا چەند بەرژەوەندییەکی کەمی لە نێو ئەفغانستاندا هەیە، وە کاتێک کە پارەی باج کە لە خەڵکی ئەمریکا وەردەگیرێت و دوایی دەدرێت بە دوژمنێکی پێشووی وەک تاڵیبان لەوانەیە لە نێو خۆی ئەمریکادا بە باشی پێشوازی لەو هەنگاوە نەکرێت لە لایەن خەڵکی ئەمریکاوە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەبێ هەم ئەمریکاو هەم کۆمەڵگای نێودەوڵەتی خۆیان بەدوور بگرن لە کردەی کێشەگیرکردنی تاڵیبان.
لە کاتێکدا ئەمریکاو ئەوانەی تریش بیردەکەنەوە ئاخۆ دەبێ چۆن مامەڵە لەگەڵ ڕژێمی تازەی تاڵیباندا بکەن، هەر بەرنامەیەکی باشیش وا لە سیاسەتمەداران دەخوازێ کە دەبێ ئارامیان هەبێ و پەیمان وا نەبێ کەوا خێراپتر بڕۆنەوەیێ، هەروەها لەسەرووی هەمووشەوە دەبێ هەوڵی زیاتر بدەن بۆ ئەوەی زۆرتردەربارەی دایەلەگچیەکان فێر ببن. جا بۆ ئەوەی یەکێک ببینێ و بزانێت کە بەتی دام پێشنیارو ڕاوێژەکی سیاسیانەی درووست و بەجێی پێشکەش کردووە، هیچ پێویست ناکات کە تاڵیبانی خۆش بوێت.
تێبینی: کارتەر ماڵکاسیان سەرۆکی بەشی توێژینەوەی بەرەنگارییە لە کۆلێژی باڵای توێژینەوەکانی دەریایی. هەروەها نووسەری کتێبی: جەنگی ئەمریکا لە ئەفغانستاندا- مێژوو. لە ساڵی ٢٠١٥ بۆ ٢٠١٩ وەک ڕاوێژکاری سەرۆکی جەنەڕاڵی ئەمریکی جۆزیف دەنفۆرد بووە. دوایش سەرۆکی ئەرکانی هاوبەش بووە..

https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/2022-03-21/west-still-doesnt-understand-taliban?

کارتەرماڵکاسیان
٢١ئازاری ٢٠٢٢
وەرگێڕانی : حەسەن ڕازانی